

PAREMIK VOSITALARNING BOLA TARBIYASIDA TUTGAN O'RNI

*Abdurashidova Gavhar Abdurazzoq qizi**Osiyo xalqaro universiteti o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada xalq og'zaki ijodi paremik vositalari va ularning bola tarbiyasidagi o'rni haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: maqol, matal, paremiologiya, folklorshunoslik, "Devonu lug'otit turk" asari, hikmatli so'zlar.

Adabiyotshunoslikda, shu jumladan, folklorshunoslikda badiiy asarlarning janrlari masalasi hamisha muhim ahamiyatga ega nazariy ilmiy muammo sifatida baholanib kelgan. Xalq dostonlari, ertaklari, qo'shiqlar, maqollar, askiya, lof va boshqa janrlar bir-biridan qanday jihatlar bilan farqlanadi.

Paremiologiya ([yunoncha](#): paroimia — hikmatli so'z, zarbulmasal va ... logiya) — 1) ma'lum bir tildagi avloddan avlodga og'zaki shaklda ko'chib yuruvchi, ixcham va sodda, qisqa va mazmundor, mantiqiy umumlashma sifatida paydo bo'lgan maqol, matal, aforizm kabi hikmatli iboralarni — paremalarni o'rganadigan fan sohasi; 2) muayyan tilda mavjud bo'lgan maqol, matal, aforizm kabi hikmatli iboralar — paremalar tizi-mi. Paremalar avloddan avlodga faqat og'zaki holdagina o'tib kelganligi, xalq og'zaki ijodining mahsuli bo'lganligi uchun adabiyotshunoslikning o'rganish ob'yekti hisoblanadi, chunki ularning aksariyati ko'pincha she'riy shaklga o'xshaydi va ularda o'xshatish, antiteza, anafora, alliteratsiya, kinoya, piching kabi bir qancha tasviriy vositalar qo'llanadi. Shu bilan birga paremalar so'zlardan tuzilib, ma'lum bir fikrni ifodalovchi gaplardan iborat bo'lgani uchun tilshunoslikning ham o'rganish ob'yektidir.

Xalq o'zining hayoti tajribasidan olgan xulosalarini, falsafiy mulohazalarini maqollar orqali ifodalagan. O'zbek maqollari mavzu jihatidan xilma-xil va rang-barangdir. Ayni choqda ular yaratilishi jihatdan juda qadimiy zamonlarda yashagan ajdodlarimiz ijodini tashkil etadi. Mahmud Koshg'ariy o'zining "Devonu lug'otit turk" asarida kitobni "hikmatli so'zlar, saj'lar, maqollar, rajaz va nasr deb atalgan adabiy parchalar" bilan bezaganligini aytadi. Haqiqatan ham, "Devonu lug'otit turk"da uch yuzga yaqin xalq maqollari berilganki, turkiy xalqlarning madaniy merosiga voris sifatida har bir o'zbek ular bilan faxrlansa arziydi. Yana shuni ham alohida ta'kidlash kerakki, 80-yillarning oxirida o'zbekiston Fanlar Akademiyasining Alisher Navoiy nomidagi Til va adabiyot instituti xodimlari tomonidan 13 mingga yaqin maqollar alifbo bo'yicha tartiblashtirilgan holda nashr ettirildi. U misol o'zbek xalqining naqadar ulkan va bebaho madaniy merosga ega ekanligini dalillaydi. Hech ikkilanmasdan alohida qayd etish lozimki, bunday ulkan xazinaga dunyodagi kamdan-kam xalqlar ega bo'lishi mumkin. Hayot tajribasi shuni ko'rsatadiki, bironta shoirtabiat inson qattiq ehtirosiga berilgan paytida o'nlab qo'shiq to'qib tashlashi mumkin. Ammo bitta maqolning badiiy jihatdan mukammal tarzda shakllanishi va xalq qalbidan joy olishi uchun o'nlab yillar, ko'p vaqtlar zarur bo'ladi. Ana endi Mahmud Koshg'ariy turkiy so'zlarning lug'ati yo'nalishida keltirgan uch yuz maqolga va 13 mingdan ortiq bu janr namunalariga baho berib ko'raylik. Ma'lum bo'ladiki, bu qadar soni ko'p va badiiy mukammal xalq hikmatli so'zlarini irod qilish faqat dono, zukko, har bir hayot voqeasini mulohaza laboratoriyasidan o'tkaza olgan ajdodlarimizgagina nasib etishi mumkin.

Maqol xalq hayotiy tajribalari xulosasini badiiy jihatdan mukammal ifodalovchi hikmatli so'zlar majmuasidir. Maqollarda ifodalanishi lozim bo'lgan fikr va mazmun keng qamrovli bo'ladi.

Index: [google scholar](#), [research gate](#), [research bib](#), [zenodo](#), [open aire](#).

https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG

<https://www.researchgate.net/search/publication?q=worldly%20knowledge>

<https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3060-4923>

Bizning fikrimizcha, har bir maqolning vujudga kelishida birorta ibratli voqea ro'y bergan va bu voqea o'ta zukko, sinchkov dono ajdodlarimiz vakili tomonidan kuzatilishiga sabab bo'lgan. "Devonu lug'otit turk"dan olingan quyidagi misollarga murojat qilaylik: "Besh qo'l barobar emas", "Ho'kizning oyog'i bo'lguncha, buzoqning boshi bo'lgan yaxshiroq", "Ot kuragidagi yag'ir, bolalariga meros bo'lib qoladi", "Quduqda suv bor, ammo it burni tegmaydi".

Ma'lum bo'ladiki, yuqoridagi har bir misolni yillar davomida tajribadan o'tgan, uning haq ekanligiga ishonch hosil qilingan, badiiy jihatdan mukammallashib borgan namuna sifatida qabul qilish mumkin. "Devonu lug'otit turk"da "savallashmoq" so'zi berilgan. Buning otalar so'zini eslamog ma'nosini anglatishi aytiladi. Taxmin qilish mumkinki, bundan ming yil avval ajdodlarimiz maqollarni "sav" deb ataganlar. Keyinchalik Alisher Navoiy ijodida maqol atamasi "Masal" tarzida beriladi: "masaldurkim- uyqu o'limdir". "Masal" atamasining XX asr boshlarigacha qo'llanib kelgani ma'lum. O'tgan asrning ikkinchi choragidan boshlab maqol so'zi tez-tez uchray boshlaydi. XX asr yarimidan esa faqat maqol tarzida qo'llandi.

Maqol arab tilidagi "qavlun"dan olingan bo'lib so'z tushunchasini anglatadi. Demak, maqol atamasini hikmatli so'z ma'nosida qabul qilish mumkin.

Ma'lum bo'ladiki, xalqimiz tomonidan qo'llanadigan har bir maqol hayot tajribasidan o'tgan, zamonlar sinoviga bardosh bergan so'z sa'nati namunasidir.

Xalq maqollarining o'z va ko'chma ma'nolari bor. Turmushda ro'y bergan voqea- hodisa natijasida vujudga kelgan vaziyatdan kelib chiqqan holda millatimiz vakili biron maqolni o'z fikrini tasdiqlash maqsadida keltirishi mumkin. Ammo mazkur maqolning o'z yoki ko'chma ma'noda qo'llanganligini baho berilayotgan voqeani aniq ko'z oldimizga keltirish orqali aniqlaymiz. Masalan, agar Farg'ona vodiysidagi dehqon qaysi bir sabab bilan kuzda yer haydamagan bo'lsa-yu, bahorda qayt- qayta ekin maydonini haydagani bilan yaxshi hosil olmasa, yuqorida atilgan maqol o'z ma'nosida qo'llangan bo'ladi. Ammo biron shaxs tomonidan biron tadbirning amalga oshirilishi kechiktirilsa va keyingi harakatlar natija bermasa ham "Yer haydasang kuz hayda, kuz haydamasang yuz hayda" maqoli misolsifatida qo'llanilishi mumkin. Endi bu namuna ko'chma ma'noni anglatadi. Shu bilan birga aytish mumkinki, maqollar mazmuniga ko'ra ko'chma ma'noda ko'proq qo'llanadi. "Shamol bo'lmasa, daraxtning uchi qimirlamas", "Chumchuqdan qo'rqqan tariq ekmas", "Burgaga achchiq qilib ko'rpa kuydirma", "Chumchuq so'ysa ham, qassob so'ysin" kabi hikmatli so'zlar ko'pincha ko'chma ma'nolarda ishlatiladi.

Turli xalqlar og'zaki ijodidagi maqollarning o'rganish bu janr namunalari mazmunan deyarli hamma xalqlarda bir xil takrorlanishini ko'rsatmoqda. Ammo bunday yaqinlikni bir xalq ikkinchi xalqdan maqolni o'zlashtirganligi bilan izohlash to'g'ri bo'lmaydi. Bizningcha, bunday yaqinlikni oddiy turmush tarzining o'xshashligi, insonlar hayotidagi munosabatlarning yaqinligi va, umuman, hayotning ko'p holatlarida bir xil vaziyat hosil qilishi bilan izohlagan ma'qulroq. Masalan: "Ilon chaqqan, arqondan qo'rqqan" (ingliz), "Kuygan mushuk sovuq suvdan qo'rqqan" (fransuz), "Jo'jani tuxum ochilgandan so'ng sana" (ingliz), "Bigizni qopda yashirib bo'lmas" (rus) maqollari, "Qo'rqqanga arqon ilon bo'lib ko'rinar", "Sutdan kuygan qatiqni puflab ichibdi", "Jo'jani kuzda sanaymiz", "Oyni etak bilan yopib bo'lmas" kabi o'zbek maqollari bilan o'xshash ma'noni bildiradi.

Xalq maqollarining matni bilan tanishar ekanmiz, xalqimiz el farzandlarini bir-biriga hamkor, halol, pok bo'lishi bilan birga mard, vatanparvar, ilmni sevuvchi shaxs darajasiga ko'tarilishini ham xohlaganligiga ishonamiz. O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgandan so'ng uzoq o'tmishda yashab o'tgan o'nlab olim va allomalarning nomlari, asarlari, kashfiyotlari haqidagi ma'lumotlar qayta tiklandi. Masalan, "Olim bo'lsang, olam seniki", "Olimdan ot qoladi, nodondan dod", "Ota-onasini tanimagan, tangrisini tanimas" kabi maqollar shular jumlasidandir.

Index: [google scholar](#), [research gate](#), [research bib](#), [zenodo](#), [open aire](#).

https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG

<https://www.researchgate.net/search/publication?q=worldly%20knowledge>

<https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3060-4923>

Albatta, inson hayoti bevosita oila bilan bog'liq. Oiladagi turmushning totuvligi har bir oila a'zosining taqdiriga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Oilasi notinch odamning xayoli turg'un bo'lmaydi. Bunday sharoitda tarbiyalangan bolalar ham har tomonlama insoniy yetuklikka erisha olmaydilar. Shuning uchun ham xalq maqollari qatoridan "Oila ahil bo'lsa, omad o'z oyog'i bilan kelar", "Oila tinch- yurt tinch", "Oila qo'sh ustunli ayvon", "Husn to'yda kerak, mehr kunda" kabi namunalari o'rin olgan. Ma'lum bo'ladiki, asrlar davomida xalqimiz o'zining dunyoqarashini ijobiy fazilat va nuqsonlarga bo'lgan munosabatini, ezgulik va yovuzlik haqidagi fikr va mulohazalarini o'z maqollarida ifoda etgan. Bu hikmatli so'zlar har bir o'zbek farzandi uchun ota-bobosidan qolgan pand-nasihat sifatida qabul qilinmog'i lozimdir. Chunki yuqorida misol sifatida keltirilgan maqollarning o'zi ham ming-ming yillar davomida ajdodlarimiz hayot tajribasidan o'tib, zamon sinovlariga bardosh bergan holda bizgacha etib kelgan.

Yuqorida qayd etilgan fikrlardan quyidagi xulosalarga kelishimiz mumkin:

Xalq maqollari asrlar davomida o'zbek xalqining hayot tajribasini badiiy jihatdan ifodalovchi so'z san'ati namunalarini sifatida yashab keldi.

Xalq maqollari ming yil davomida shoir va yozuvchilar tomonidan badiiy asarlarga kiritiladi va folklorizm namunasi sifatida so'z san'atidan o'rin oldi.

Badiiy jihatdan mukammallik maqollarning asosiy fazilatlaridan biri hisoblanadi. O'xshatish, tovushdoshlik, sifatlash, istiora, majoz, qofiya tasvir san'atlari keng qo'llanilganligi bilan ular o'quvchi diqqatini o'ziga jalb etadi.

Maqollar uzoq o'tmishda bo'lgani kabi bugungi kunda ham mustaqillikka erishgan o'zbek xalqining yosh avlodini ajdodlar havas qilgan barkamol inson darajasiga yetaklovchi asosiy tarbiya vositalaridandir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'QUVCHILARDA DESTRUKTIV XULQ KO'RINISHLARINING PAYDO BO'LISHI VA UNING OLDINI OLISH CHORALARI. (2024). MEDICINE, PEDAGOGY AND TECHNOLOGY: THEORY AND PRACTICE, 2(9), 651-659.
2. Рахимова, М. (2023). Градостроительство в контексте трансформации. *Gospodarka i Innowacje*, 36, 131-137.
3. Рахимова, М. Х. ЁШЛАРНИ ДЕСТРУКТИВ ГУРУХЛАР ТАЪСИРИДАН ҲИМОЯЛАШНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ. ТОШКЕНТ-2021, 52.
4. Chullieva, G. T. Intonema and its Types. *Middle European Scientific Bulletin*. Volume 10, March 2021. ISSN 2694-9970. Pag. 91-95.
5. Nigmatovna, Y. D., & qizi Chullieva, G. T. (1956). THE ROLE OF NOVERBAL MEANS IN SPEECH MEANING. *International Engineering Journal For Research & Development*, Vol. 6, Issue 2 published May 16, 2021.–Pag. 1956-1961.
6. Chullieva, G. T. (2023). Intonema and its Types.
7. Bobojonova Dilnoza Oxunjonovna, & Farmonova Nazirabegim Sadriddinovna. (2024). "ZAMONAVIY TILSHUNOSLIKDA MAQOLLARNING KONSEPTUAL TAHLIL MUAMMOLARI". *Uz Conferences*, 2(4), 41-44. Retrieved from <https://www.uzresearch.uz/index.php/UC/article/view/608>
8. Narziyeva, S. (2023). PSYCHOLOGICAL VIEWS ON THE CHOICE OF PROFESSION. *Modern Science and Research*, 2(10), 333-336.
9. Rustamovna, N. S. (2023). UNDERSTANDING EMPATHY: AN ESSENTIAL COMPONENT OF HUMAN CONNECTION. *American Journal of Public Diplomacy and International Studies (2993-2157)*, 1(10), 378-382.

10. Rustamovna, N. S. (2023). DEVELOPING EMPATHY IN STUDENTS. *Oriental Journal of Academic and Multidisciplinary Research*, 1(3), 127-131.
11. Nozimov, J. T. (2024). PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF CHILDREN FOR FORMATION OF DEVELOPMENT FOR PREPARATION FOR UNIVERSITY. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(5), 575-578.
12. Нозимов Ж. Т. и др. Социально-психологические особенности формирования духовных потребностей в профессиональном развитии студентов // *Science and Education*. – 2024. – Т. 5. – №. 5. – С. 455-459.
13. Nozimov, J. (2019). The use of the trainings in developing intercultural competence in students. In *Психология образования будущего: От традиций к инновациям* (pp. 112-114).
14. Nozimov, J. T., & Usmanova, M. N. (2022). SOCIO-PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF INTERNET ADDICTION AMONG STUDENTS. *Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования*, 1(10), 49-51.
15. PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF CHILDREN FOR FORMATION OF DEVELOPMENT FOR PREPARATION FOR UNIVERSITY. (2024). *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(5), 575-578. <https://mjstjournal.com/index.php/mjst/article/view/1502>
16. Akbarovna, I. S. (2024). MASTERING THE BASICS OF PEDAGOGICAL SKILLS. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(3), 882-887.
17. Akbarovna, I. S. (2024). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ ЧЕРЕЗ ПЛАН СПОРТИВНЫХ ИГР. *WORLD OF SCIENCE*, 7(5), 521-528.
18. Akbarovna, I. S. (2024). SPORTCHILAR FAOLIYATINI O'RGANISHNING UMUMIY PSIXOLOGIK USULLARI. *WORLD OF SCIENCE*, 7(5), 536-543.
19. Akbarovna, I. S. (2024). PROCEDURE FOR CREATING PSYCHOLOGICAL TEST PROGRAMS. *PEDAGOG*, 7(6), 153-159.
20. Икромова, С. (2024). ФОРМЫ И СОДЕРЖАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ТЕХНОЛОГИИ. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(3), 925-932.
21. Икромова, С. А. (2024). ОСВОЕНИЕ ОСНОВ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ НАВЫКОВ. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(3), 894-899.
22. Икромова, С. А. (2024). ВАЖНОСТЬ ФОРМИРОВАНИЯ МАТЕМАТИЧЕСКИХ ПОНЯТИЙ. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(3), 906-911.
23. Икромова, С. А. (2023). O'SMIRLARDA DESTRUKTIV AXBOROTLARGA NISBATAN MAFKURAVIY IMMUNITET HOSIL VO'LISHINING O'ZIGA XOS PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI: Ikromova Sitara Akbarovna Osiyo xalqaro universiteti assistenti. *Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал*, (10), 333-336.
24. Ikromova, S., & Ziyodullayeva, M. (2024). DEVIANT XULQ-ATVOR. *Modern Science and Research*, 3(11), 576-579.
25. Икромова, С., & Джумаева, Ф. (2024). ОРИЕНТИРЫ ОБРАЗОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ И В ДРУГИХ СТРАНАХ. *Modern Science and Research*, 3(11), 540-546.
26. Икромова, С. А. (2024). ОСНОВЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ СЛУЖБЫ. *PSIXOLOGIYA VA SOTSIOLOGIYA ILMIY JURNALI*, 2(4), 47-53.